

Tokat İli Merkez İlçede Toptancı Halindeki Komisyoncuların Yeni Hal Yasası Hakkındaki Görüşleri

Bilge GÖZENER

Murat SAYILI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat

Özet: Bu çalışmanın amacı, Tokat ili Merkez ilçede toptancı halindeki komisyoncuların Yeni Hal Yasası (11/3/2010 tarihli ve 5957 sayılı) hakkındaki görüşlerini tespit etmek ve mevcut problemlerin çözümü konusunda öneriler ortaya koymaktır. Çalışmada, Tokat-Merkez ilçede faaliyet gösteren 46 komisyoncunun tamamıyla 2010 yılının Mart-Nisan aylarında anketler yapılmıştır. Anketlerle elde edilen veriler kullanılarak ulaşılan tanımlayıcı istatistikler yorumlanarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde; komisyoncuların önemli bir çoğunluğunun Yeni Hal Yasası'ndan haberdar olmadıkları belirlenmiştir. Çalışmada çok değişkenli analiz tekniklerinden olan faktör analizi kullanılmıştır. Komisyoncuların Yeni Hal Yasası'ndaki maddeler hakkındaki düşüncelerini ifade eden 19 değişkenle başlanılan analiz 15 değişkenin 4 faktörde toplanması ile sonuçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yeni Hal Yasası, Toptancı Hali, Faktör Analizi, Tokat İli Merkez İlçe

The Opinions of Brokers in Wholesaler Market Regarding New Market Law in the Central District of Tokat Province

Abstract: The purpose of this study is to determine the opinions of brokers in wholesaler market regarding New Market Law (no: 5957, dated 11/3/2010) in the central district of Tokat province and ascertain the solution of existing problems. The surveys were conducted with all 46 brokers operating in the market of the central district of Tokat province in March-April of 2010. The data obtained from the survey was constructed by calculating descriptive analysis. The results indicated that majority of brokers do not know about the New Market Law. Factor analysis, one of the multivariate analyses techniques, was implemented in the study. The analysis of brokers' opinions regarding new market law started with 19 variables and summarized in 15 variables within 4 factors groups.

Key words: New Market Law, the Wholesale Market, Factor Analysis, Central District of Tokat Province

1. Giriş

Türkiye, coğrafi konumundan dolayı tropik bitkiler dışında Çin, Hindistan, ABD ve Brezilya'dan sonra hemen hemen tüm meyve ve sebze türlerinin yetiştirilebildiği nadir bölgelerden biridir (Vural, 2006; Kankaya, 2008). Türkiye'de yaklaşık olarak 43 milyon ton yaş sebze ve meyve üretilmektedir (Anonim, 2011a). Üretilen ürünlerin, pazara olan uzaklığından dolayı ürünler farklı şekillerde tüketiciye ulaştırılmakta, dolayısıyla nakliye masrafları yüksek olabilmektedir. Kooperatif, komisyoncu, tüccar, toptancı, dağıtıcı, perakendeci, simsar vb. şekilde adlandırılan bu araçlar pazarlama kanallarını oluşturmaktadır (Güneş, 1990). Üretici tarafından ürünlerin pazara arzı; toptancı haline, tüccara ve komisyonculara satış olmak üzere genellikle 3 şekilde olmaktadır (Yılmaz, 2008).

Birçok ülkede süpermarketler ve hipermarketlerin üreticiden ürünü doğrudan almaları sonucunda, yaş sebze ve meyve pazarlamasında önemli görevler üstlenmiş olan

toptancı hallerinin yeri sorgulanır hale gelmiştir (Shepherd, 2004). Bu nedenle, işlem görece ürünlerin kalite ve arzındaki süreklilik sebze ve meyve toptan pazarlarının dağıtım sistemi içindeki ağırlığını artırması ve koruması için gereklidir (Karayannakis, 1992).

Türkiye'de toplam 203 adet toptancı hali bulunmakta (Anonim, 2011b) olup, yaş sebze ve meyvenin toptancı hallerde işlem görme oranı yaş meyvede yaklaşık %22 ve sebzede ise %30 düzeyindedir (Albayrak, 2008). 2009 yılında toptancı hallerde işlem gören ürün miktarı 10 milyon ton olup, bu oran üretimin %30'una karşılık gelmekte ve %70'i de kayıt dışı olarak satılmaktadır (Canik ve Alparslan, 2010).

Belediyeler ve/veya gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan toptancı hallerinin yönetim ve işleyişi, Bilim, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın "*Toptancı Hallerinin Yönetim ve İşleyişi Hakkında Yönetmelik*" ile düzenlenmiştir. Yönetmeliğin amacı; yaş sebze ve meyve ticaretinin kalite, standart ve sağlık

kurallarına uygun olarak ve serbest rekabet sistemi içinde yapılmasını sağlamak üzere, toptancı hallerinin yönetim ve işleyişinin belirlenmesidir (Özsu, 2005).

Türkiye’de yaş sebze ve meyve pazarlaması farklı yasa ve yönetmeliklerle düzenlenmektedir. 12 Eylül 1960 tarih ve 80 sayılı “*Toptancı Halleri Sureti İdaresi Hakkında Kanun*”daki; ürünlerin kalitesi, standardizasyonu, depo ve koruma koşulları, fiyat belirlemesi gibi birçok konudaki eksiklikler 27 Haziran 1995 tarihli 22326 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “*Yaş Sebze ve Meyve Ticaretinin Düzenlenmesi ve Toptancı Halleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*” ile tamamlanmaya çalışılmıştır. “*Haller Yasası*” olarak da bilinen 14 Haziran 1998 tarih ve 23372 sayılı Resmi Gazete’yle yürürlüğe giren 4367 sayılı kanun ise aslında 552 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname’nin biraz genişletilmiş halidir. Bu kanunda amaç, yaş sebze ve meyve alanındaki vergi kaçakçılığını önlemektir (Yılmaz, 2008). Bu kanundan sonra 23 Mayıs 2007 tarihli 26530 sayılı Resmi Gazete’yle yürürlüğe giren 5652 sayılı kanunda ise, toptancı halleri kuruluşu, belediye ve işletme payları, toptancı hallerinde yer alan dükkânların kiralama, satış ve tahsis koşullarının şartları değiştirilmiş ve daha geniş bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır (Anonim, 2007). En son çıkartılan yasa ise, sebze ve meyve ticaretini düzenlemekteki yetersizliği, sebze ve meyve ticaret hacminin büyüklüğü, AB mevzuatına uyumun sağlanması ve toptancı halleri ile pazar yerlerinin yeniden yapılandırılması gerekliliği sonucu olarak 26 Mart 2010 tarihli ve 27533 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “*Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun*” çıkartılmıştır (Civelek, 2011).

Türkiye’de ürünlerin üretim ve pazarlaması, pazarlama kanalları, sorunlar ve çözüm önerileri gibi konularda birçok araştırma yapılmıştır. Bununla birlikte, özellikle toptancı halleri ve Yeni Hal Yasası ile ilgili birçok çalışma ve uygulamalı projeler yürütülmesine karşın, araştırma sayısı çok sınırlıdır. Araştırma bölgesi olarak seçilen Tokat ilinde ise buna yönelik araştırma sayısı çok azdır. İlde özellikle

yaş sebze ve meyve pazarlamasında çok önemli olan komisyoncuların Yeni Hal Yasası hakkında bilgi düzeylerinin, beklentilerinin ve buna ilişkin sorunların belirlenmesi ve çözüm önerilerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Tokat ili farklı ekolojik ve topoğrafik yapısının yanı sıra, üretim alet ve makinelerinin kullanımı ve diğer tüm tarımsal girdilerin kullanımıyla pazara yönelik üretim yapmaktadır. İlde toplam 381 bin ha tarım alanı bulunmakta olup, bu alanın %8.8’i meyve ve %5.7’si ise sebze için kullanılmaktadır (Anonim, 2011b).

Bu çalışmada, ilk olarak Tokat sebze ve meyve toptancı halinin mevcut yapısı incelenmiştir. Çalışmanın sonraki aşamasında ise Tokat sebze ve meyve toptancı halinde bulunan komisyoncuların Yeni Hal Yasası hakkındaki görüşleri alınarak bu konudaki sorunlara değinilmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini, Tokat-Merkez İlçede sebze ve meyve hal esnafı ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Ayrıca, Yeni Hal Yasası incelenmiş ve konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Öncelikle Tokat-Merkez ilçede faaliyet gösteren 46 adet komisyoncular ile Tam Sayım Yöntemi kullanılarak 2010 yılının Mart-Nisan aylarında anketler yapılmıştır.

Anketlerle elde edilen veriler kullanılarak ulaşılan tanımlayıcı istatistikler yorumlanarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, toptancı halindeki komisyoncuların Yeni Hal Yasası’nda yer alan maddeler hakkındaki düşünceleri faktör analizine tabi tutulmuştur. Çok değişkenli analiz tekniklerinden olan, veri azaltma tekniği olarak da tanımlanan faktör analizi, verilerin özet biçimde sunumunu sağlamaktadır (Kurtuluş, 1998; Ness, 2002).

Faktör analizi metodu; belirli sayıda bağımlı değişkenlerin değişiminin daha az sayıda bağımsız değişkenler (veya faktörler) yardımıyla açıklanmasıdır (Yurdakul, 1974). Genel faktör modelinin birçok şekilleri vardır. En yaygınları “*common factor analysis*” ve “*component factor analysis*”dir.

Faktör modelinin seçimi araştırmanın amacına bağlıdır. Faktör analizinin matematiksel modeli, standardize edilmiş i değişkeni için şu şekildedir:

$$X = A_{i1} F_1 + A_{i2} F_2 + \dots + A_{ik} F_k + U$$

Eşitlikte;

- $F_{1,2,\dots,k}$ = Genel faktörler,

- U = Unique faktör,

- $A_{i1, i2,\dots,ik}$ = k adet faktörü birleştiren sabitlerdir.

Unique faktörlerin birbirleriyle ve genel faktörlerle korelasyonlarının olmadığı kabul edilmektedir (Gül, 1995). Faktörler gözlenen değişkenlerden çıkartılmaktadırlar ve onların doğrusal bileşenleri olarak tahmin edilebilirler.

J'inci faktör olan F_j 'nin genel tahmin eşitliği aşağıdaki gibidir:

$$F_j = \sum W_{ji} X_i = W_{j1} X_1 + W_{j2} X_2 + \dots + W_{jp} X_p$$

Eşitlikte;

W_i = Skor sayılarını,

X_i = Standardize edilmiş değişkeni,

P = Değişken sayısını göstermektedir.

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

Tokat sebze ve meyve toptancı halinde faaliyette bulunan komisyoncuların yaşları 21 ile 74 yıl arasında değişmekte olup, ortalama 45 yıl olarak hesaplanmıştır. Daha önce yapılmış olan çalışmalarda ise komisyoncuların ortalama yaşları; Antalya ilinde 40.0 yıl (Yılmaz, 2008), Antalya, İstanbul, İzmir ve Bursa illerinde 41.0 yıl (Çetin, 2009) ve Tokat ilinde 47.9 yıl (Gündüz ve ark., 2005) olarak tespit edilmiştir.

Komisyoncuların sebze ve meyve işi ile uğraşma süreleri ortalama 25.07 yıl iken, halde faaliyette buldukları süre 19.04 yıl olarak bulunmuştur.

Komisyoncuların eğitim durumları incelendiğinde; %36.96'sının lise, %23.91'inin ilkokul, %17.39'unun ortaokul, %15.22'sinin önlisans, %2.17'sinin lisans mezunu ve %4.35'inin de sadece okur-yazar olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin değişik illerinde yaş sebze ve meyve ticareti alanında yapılmış olan bazı araştırmalar incelendiğinde, komisyoncuların eğitim düzeyi en yüksek olarak; Yılmaz (2008) tarafından %53.8 ile ortaöğretim, Çetin (2009) tarafından %53 ile lise, Gündüz ve ark. (2005) tarafından ise %40 lise olarak tespit edilmiştir.

Komisyoncuların %23.91'inin yanlarında pazarlama konusunda eğitim almış eleman çalıştırdıkları saptanmıştır. Komisyoncular tarafından çalıştırılan eleman sayısı ortalama 2.59 kişi olup, bu elemanlardan ortalama 1.54 kişinin eğitimli olduğu tespit edilmiştir. Tokat ilinde yapılmış olan başka bir çalışmada, halde çalıştırılan ortalama eleman sayısının 2.7 kişi olduğu tespit edilmiştir (Gündüz ve ark., 2005).

Tokat-Merkez ilçedeki toptancı haline birden fazla yerden ürün gelmektedir. Nitekim ildeki toptancı haline; %82.61 ile Merkez ilçe ve/veya Merkez ilçeye bağlı köylerden, %15.22 ile ilin diğer ilçelerinden, %43.48 ile komşu illerden ve %58.70 ile de diğer illerden ürün geldiği ifade edilmiştir.

Komisyoncuların satın aldıkları ürünleri; %67.39 ile üreticiden, %43.38 ile tüccardan, %36.96 ile tarladan ve %26.09 ile ise komisyoncudan temin ettikleri tespit edilmiştir. Türkiye'nin değişik illerinde yaş sebze ve meyve ticareti yapan komisyoncuların; Trabzon ilinde %50'sinin üreticilerden, %30'unun komisyonculardan ve %20'sinin ise araçlardan (Bayuk, 2000); Tokat ilinde %35'inin üreticiden, %45'inin komisyoncudan ve %20'sinin ise her ikisinden (Gündüz ve ark., 2005); Antalya ilinde %84.6'sının üreticilerden ve %15.4'ünün ise komisyoncu, tüccar ve bahçeden (Yılmaz, 2008); Antalya, İstanbul, İzmir, Bursa ve Antalya illerinde %52'sinin tüccardan, %44'ünün üreticiden ve %4'ünün ise bahçeden (Çetin, 2009) ürün temin ettikleri tespit edilmiştir.

Komisyoncuların %56.52'sinin üreticiye daha ürünü satın almadan önce (üretim dönemi içerisinde) avans verdiği belirlenmiştir. Avans verilme sebeplerinin; %61.54 ile üreticinin ihtiyacını karşılamak, %23.08 ile kaliteli ürün temin etmek ve %15.38 ile ise ürünün teminin garanti altına almak olduğu saptanmıştır. Üreticiye avans vermede %88.46 gibi yüksek bir oranda şart aranmadığı ve bunun nedeni olarak ise %82.61 ile üreticiye güvenme ve %17.39 ile avans miktarının az olması ifade edilmiştir. Üreticiye avans verenlerin %84.62'sinin herhangi bir işlem uygulamadığı, buna karşın geriye kalan %15.38'inin ise senet (%75.00) ve tahsilât makbuzu (%25.00) aldıkları belirlenmiştir.

Komisyoncuların %47.83'ünün ürün bedellerini ödemede anlaşma yaptıkları tespit edilmiştir.

Komisyoncuların üreticilerden satın aldıkları ürünlerin bedellerini farklı şekillerde ödedikleri tespit edilmiştir. Ürün bedellerinin ödenme şeklinin; %32.61 ile peşin, %17.39 ile vadeli ve %50.00 ile ise karışık (peşin+vadeli) olduğu ifade edilmiştir. Komisyoncuların ürün bedellerini üreticilere ödeme şekilleri; Yılmaz (2008) tarafından yapılan araştırmada %23.1'i peşin, %57.7'si vadeli ve %19.2'si karışık; Gündüz ve ark. (2005) tarafından yapılan araştırmada ise %60'ı peşin, %25'i vadeli ve %15'i ise karışık olarak tespit edilmiştir.

Komisyoncular, üreticilerin ürün satışında toptancı halini tercih etme nedenlerini; ürün satış fiyatının yüksek olması (%13.04), satılan ürün miktar ve çeşidin fazla olması (%45.65), çok fazla seçenek olmaması (%13.04) ile ürün satışının ve ürün bedelinin alınmasının garanti olması (%28.26) olarak ifade etmişlerdir.

Tokat sebze ve meyve halindeki komisyoncuların %43.48'inin Yeni Hal Yasası'ndan hiç haberi olmadığı, %50.00'sinin sadece duydukları (kısmen haberdar oldukları) ve %6.52'sinin ise Yasa hakkında tam bir bilgiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Komisyoncuların %58.70'ini Yeni Hal Yasası'ndaki komisyon oranını bildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, komisyoncuların tamamı yaş sebze ve meyve ticaretini düzenlemek amacıyla yürürlüğe konulan Yeni Hal Yasası hakkında belediye tarafından bilgi verilmediğini belirtmiştir.

Komisyoncuların %58.70'i halin belediye ve %41.30'u ise özel sektör tarafından yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Komisyoncuların %52.17'si toptancı halinin az denetlendiğini, %41.30 ise denetlemenin olmadığını ve bu durumdan şikâyetçi olduklarını belirtmişlerdir. Halin yeterli düzeyde denetlendiğini ifade eden komisyoncuların oranı ise %6.52 gibi çok düşük düzeydedir.

Halde faaliyet gösteren komisyoncular tarafından her yıl belediyeye ödendiği beyan edilen rüsum miktarları satış hacimlerinin farklı olmasından dolayı çok farklılık arz etmektedir. Komisyoncuların %71.74'ü 2000-3000 TL arası, %8.70'i 3000-4000 TL arası, %4.35'i

4000-5000 TL arası, %6.52'si 4000-5000 TL arası ve %8.70'i ise 5001 TL ve üzeri rüsum ödediklerini beyan etmişlerdir.

Komisyoncuların %10.87'si Yasa dâhilinde rüsum miktarında hiçbir değişme olmayacağını belirtirken, %36.96'sı %20, %28.26'sı %50 ve %23.91'i ise %100 artacağını ifade etmiştir.

Komisyoncuların %4.35'i üreticilerden alınan komisyon miktarının eşit olmadığını ifade etmiştir.

Üreticilerden alınan ürün bedellerinin farklı sürelerde ödendiği belirlenmiştir. Nitekim, komisyoncuların; %23.91'inin 1-5 gün arasında, %10.87'sinin 6-7 gün arasında, %21.74'ünün 8-10 gün arasında, %30.44'ünü 11-15 gün arasında ve %13.04'ünün ise 15 günden fazla sürede satın aldıkları ürünlerin bedellerini üreticilere ödedikleri saptanmıştır.

Komisyoncuların ürün satışında alıcılarla çalışma durumları incelediğinde; büyük çoğunluğunun (%80.43) peşin+vadeli çalıştıkları saptanmış iken, peşin (%8.70) ve vadeli satış (%10.87) şekillerinin çok fazla olmadığı tespit edilmiştir. Vadeli ürün satışı karşılığında senet (%36.00) ve çek (%18.00) alındığı veya kefil (%6.00) arandığı, ancak bunun yanında karşılıklı güvenin (%40.00) de çok önemli olduğu belirlenmiştir.

Komisyonculara göre, vadeli ürün satışında vade veya ürün bedelinin tahsil süresi; %6.52 ile 7 günden daha az, %8.70 ile 7-15 gün arası, %28.26 ile 15-30 gün arası, %36.96 ile 30-45 gün arası ve %19.57 ile 45 günden daha fazladır.

Komisyonculardan %28.26'sı Yeni Hal Yasası'nın ürün satışı veya pazarlamasını %34.60 oranında etkileyeceğini belirtmiştir.

İldeki büyük marketler, reyonlarında satışa sundukları yaş meyve ve sebzeyi hal ile birlikte özellikle yaz aylarında üreticilerden ve/veya komisyoncu/toptancıardan temin edebilmektedir. Komisyoncuların bir kısmına göre, böyle bir durum; kayıt dışılığı ortaya çıkaracak, haksız rekabet oluşturacak, belediyeleri ekonomik kayba uğratacak, hal ile doğrudan veya dolaylı ilişki içerisinde bulunanları dolayısıyla istihdamı olumsuz etkileyecek iken, bir kısmına göre ise ürün fiyatlarında ve piyasanın işleyişinde herhangi bir değişiklik olmayacaktır.

Yeni Hal Yasası'nda komisyon oranı maksimum %8 olarak belirtilmektedir. Bu duruma komisyoncular farklı tepki göstermektedirler. Bazıları bu durumun önemli olmadığını veya hiçbir şeyin değişmeyeceğini, kayıt dışılığın önlenmesi durumunda kendilerini herhangi bir şekilde etkilemeyeceğini, esas önemli olanın giderlerin düşürülmesi olduğunu; diğer bir kısmı ise oranın zaten düşük olduğunu ve eski oranın kalmasının daha iyi olacağını, yeni oran ile komisyonculuk yapılamayacağını, bunun kayıt dışılığı ortaya çıkaracağını veya artıracığını, bununla birlikte hizmet kalitesini düşüreceğini ifade etmişlerdir.

Komisyoncular, Yeni Hal Yasası'nı; laboratuvar ve soğuk hava deposunu zorunlu kılması, üretimi kayıtlı hale sokması, ürünlerde künyeleme, standardizasyon ve izleme sağlaması gibi nedenlere olumlu; kayıt dışılığı artırabilecek olması, üreticilere kendi ürünlerini pazarlama imkânı sunması açısından tamamen üreticiyi koruma amaçlı bir yasa olması, haldeki dükkânları belli bir yıl için kiralama ve daha sonra kiralamak için tekrar ihaleye çıkma gibi nedenlerle ise olumsuz görmektedir.

Komisyoncuların Yeni Hal Yasası'ndaki bazı maddeler ile ilgili en fazla rağbet gösterdikleri düşüncelere göre (Çizelge 1);

- Gerek komisyoncuların ve gerekse üretici örgütlerinin bildirimde bulunmak kaydıyla hal dışında da mal satışı yapılabilmesinin gerekli olduğu, aksi durumda malların sadece hallerde satılma zorunluluğunun olmasının rekabeti olumsuz yönde etkileyeceği görüşüne *kesinlikle katılmadıkları*,

- Rüsüm oranlarının değişen piyasa koşullarına göre yeniden gözden geçirilmesi ve varsa iki belediye arasında eşit dağıtılması, Toptancı Hal Konseyi'nin oluşturulması, bu konuda görev alabilecek kurum/kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanması ile birlikte haldeki ve semt pazarlarındaki satış yerlerinin belli bir kısmının üretici örgütlerine ayrılması görüşlerine *katıldıkları*,

- Hal kayıt sisteminin kurulması gerektiği, ürünlerde künye uygulamasının getirilmesi, hallerin kurulmasının disipline edilmesi, haldeki işlem maliyetlerinin azaltılması gerektiği, Hal Hakem Heyetlerinin yeniden yapılandırılması ve uyuşmazlıklarda bu heyete başvurunun zorunlu olması, ilgili bakanlığın

üretici haklarını korumaya yönelik şartları belirleyebilmesi, komisyoncuların fiyat belirlemede etkin rol oynadığı, üreticilerin kendi mallarını pazarlama imkanlarının yetersiz oluşu, rüsüm ve komisyon oranlarının ticareti zorlaştıracak ve kayıt dışılığı arttıracak oranda olması, hal içinde depolama, ambalajlama tesisleri ve laboratuvarın kurulması, ürünlerde standardizasyonun oluşturulması, malların gıda güvenliği ve izlenebilirliğine yönelik mekanizmaların eksiklik olduğu görüşlerine ise *kesinlikle katıldıkları* belirlenmiştir.

Çizelge 1'de yer alan 19 adet değişken ile başlanılan faktör analizi sonucunda ortaklık unsuru yüksek olan 14 değişken ile faktör analizi yapılmıştır ve sonuçlar Çizelge 2'dedir.

Yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre, hal esnafının Yeni Hal Yasası'nda yer alan maddeler hakkındaki düşünceleri 14 değişken olup, 4 faktör (Kurumsal Uygulamalar, Örgütlenme, Yeniden Yapılanma, Kayıt Sistemi) altında toplanmıştır. Bu 4 faktörün toplam varyans içindeki payları sırası ile %29.349, %16.839, %11.956 ve %8.496'dır. Toplam varyansın %66.639'u bu faktörler tarafından açıklanmaktadır.

Sonraki aşamada her bir faktörün hangi değişkenleri içerdiği belirlenmiştir. Çizelge 3'te rotasyon çözüm sonuçları verilmiştir. Rotasyon çözümde faktör yükleri yer almaktadır. Çizelge 3'teki sonuçlar incelendiğinde;

- Faktör 1 (Kurumsal Uygulamalar) yükleri; hal rüsümünün iki belediye arasında eşit dağıtımıyla giderilmesini, toptancı hali kurmanın disiplin altına alınmasını, rüsüm ve komisyoncu oranının kayıt dışılığı arttıracak düzeyde olmasını, halde ambalaj, tasnif vb. depolar kurulmasını, halde gıda güvenliği için gereken mekanizmanın sağlanmasını, halde ürüne standardizasyon uygulanmasını, üreticilerin pazarlama imkanlarının yetersiz ve komisyoncuların fiyat belirlemede etkin rol oynamasını içermektedir.

- Faktör 2 (Örgütlenme); rüsüm oranlarının Bakanlar Kurulu tarafından gerektiğinde değiştirilmesini, toptancı hallerindeki işyerleri ile semt pazarlarındaki satış yerlerinin en az %10'u üretici/üretici örgütlerine ayrılmasını, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın sözleşmelerde bulunması gerekli asgarî şartları belirleyebilmesini yansıtmaktadır.

Tokat İli Merkez İlçede Toptancı Halindeki Komisyoncuların Yeni Hal Yasası Hakkındaki Görüşleri

Çizelge 1. Ankete Katılanların Yeni Hal Yasasındaki Bazı Maddelere Katılma Durumları

DÜŞÜNCELER	Düşünceye Katılma Durumu (%)*					Rank*
	1	2	3	4	5	
Toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla toptancı hali dışında da toptan mal alınıp satılabilmeli	4.35	10.87	0.00	0.00	84.78	4.50
Hal Kayıt Sistemi kurulmalı	45.65	23.91	0.00	26.09	4.35	2.20
Hal içi ve dışı işlem maliyetleri azaltılmalı	63.04	0.00	6.52	28.26	2.17	2.07
Hal hakem heyetleri yeniden yapılandırılmalı ve değeri 50000 TL altındaki uyuşmazlıklarda heyete başvurmak zorunlu olmalı	47.83	10.87	23.91	15.22	2.17	2.13
Bakanlar Kurulu, değişen piyasa şartlarına göre rüsum oranlarını değiştirebilmeli	23.91	41.30	2.17	4.35	28.26	2.72
Malların izlenebilirliğine imkân veren ürün künyesi uygulaması getirilmeli, satıcıların da ürün künyelerini malların kap veya ambalajlarında bulundurmaya yükümlü olmalı	54.35	15.22	0.00	21.74	8.70	2.15
Toptancı hallerindeki işyerleri ile semt pazarlarındaki satış yerlerinin en az %10'u üretici/üretici örgütlerine ayrılmalı	30.43	39.13	2.17	2.17	26.09	2.54
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı özellikle üretici haklarının korunması amacıyla alım-satım işlemlerini düzenleyen sözleşmelerde bulunması gerekli asgarî şartları belirleyebilmeli	36.96	36.96	10.87	0.00	15.22	2.20
Üretici örgütü kapsamı genişletilmeli ve üretici örgütleri rüsum ödemeksizin toptancı hali dışında da toptan olarak vergi mükelleflerine satış yapabilmeli	4.35	41.30	4.35	2.17	47.83	3.48
Hal rüsumunun paylaşımında üretim bölgesi belediyeleri ile tüketim bölgesi belediyeleri arasındaki dengesizlik hal rüsumunun iki belediye arasında eşit dağıtımıyla giderilmeli	34.78	39.13	4.35	6.52	15.22	2.28
Toptancı hali kurma faaliyetleri disiplin altına alınmalı	58.70	8.70	2.17	30.43	0.00	2.04
Toptancı Hali Konseyi'nin oluşturulup konseye temsilci verecek olan kamu kurumları, üretici ve tüketici örgütleri ile sivil toplum ve meslek kuruluşları arasında uygulamaya yönelik işbirliği sağlanmalı	34.78	36.96	19.57	6.52	2.17	2.04
Toptancı hallerinde müzayedeye, depolama, tasnifleme ve ambalajlama tesisleri ile laboratuvarlar kurulmalı	56.52	10.87	2.17	28.26	2.17	2.09
Hale gelen ve halden çıkan mallarda standardizasyon uygulamaları bulunmalı	60.87	13.04	2.17	23.91	0.00	1.89
Malların haller üzerinden pazarlanma zorunluluğu serbest rekabeti olumsuz yönde etkilemekte	6.52	39.13	0.00	2.17	52.17	3.54
Rüsum ve komisyon oranları ticareti zorlaştıracak ve kayıt dışılığı arttıracak düzeyde bulunmakta	39.13	21.74	2.17	15.22	21.74	2.59
Malların gıda güvenliği ve izlenebilirliğinin sağlanmasına uygun mekanizmalar bulunmamakta	76.09	2.17	4.35	17.39	0.00	1.63
Üreticilerin, mallarını pazarlama imkanları yetersiz	50.00	6.52	2.17	30.43	10.87	2.46
Komisyoncular fiyat belirlemede etkin rol oynar	52.17	0.00	0.00	41.30	6.52	2.50

* 1=Kesinlikle Katılıyorum, 2=Katılıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılmıyorum

- Faktör 3 (Yeniden Yapılanma) yüklerinde ise; hal dışından mal alıp satma ile Toptancı Hali Konseyi'nin kurulması ilişkili çıkmıştır.

- Faktör 4 (Kayıt Sistemi)'te; hal kayıt sistemi kurulması belirtilmektedir. Faktör analizinde açıklayıcı değişkenlerin analiz için uygunluğunu değerlendirmek amacı ile Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri

hesaplanmaktadır. KMO değerinin 0.50'den küçük olduğunda veri yapısının faktör analizi için uygun olmadığı kabul edilir (Akgül ve Çevik, 2005) Bu çalışmada KMO ölçütü 0.663, Bartlett's Test 0.1 önem düzeyinde anlamlı olarak bulunmuştur. Başka bir deyişle, değişkenler arasında yüksek korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 2. Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Varyans

FAKTÖR (DÜŞÜNCELER)	Özdeğer İstatistiği			Rotasyon		
	Toplam	Varyans (%)	Toplam (%)	Toplam	Varyans (%)	Toplam (%)
Toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla toptancı hali dışında da toptan mal alınıp satılabilmeli	4.775	34.105	34.105	4.109	29.349	29.349
Hal Kayıt Sistemi kurulmalı	2.259	16.132	50.237	2.357	16.839	46.188
Bakanlar Kurulunun, değişen piyasa şartlarına göre rüsum oranlarını değiştirebilmeli	1.202	8.586	58.823	1.674	11.956	58.144
Toptancı hallerindeki işyerleri ile semt pazarlarındaki satış yerlerinin en az %10'u üretici/üretici örgütlerine ayrılmalı	1.094	7.816	66.639	1.189	8.496	66.639
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı özellikle üretici haklarının korunması amacıyla alım satım işlemlerini düzenleyen sözleşmelerde bulunması gerekli asgarî şartları belirleyebilmeli	0.983	7.023	73.662			
Hal rüsumunun paylaşımında üretim bölgesi belediyeleri ile tüketim bölgesi belediyeleri arasındaki dengesizlik hal rüsumunun iki belediye arasında eşit dağıtımıyla giderilmeli	0.850	6.072	79.734			
Toptancı hali kurma faaliyetleri disiplin altına alınmalı	0.755	5.392	85.126			
Toptancı hali konseyinin oluşturulup konseye temsilci verecek olan kamu kurumları, üretici ve tüketici örgütleri ile sivil toplum ve meslek kuruluşları arasında uygulamaya yönelik işbirliği sağlanmalı	0.527	3.767	88.893			
Rüsum ve komisyon oranları ticareti zorlaştıracak ve kayıt dışılığı arttıracak düzeyde bulunmakta	0.470	3.356	92.249			
Toptancı hallerinde Müzayede, depolama, tasnifleme ve ambalajlama tesisleri ile laboratuvarlar kurulmalı	0.344	2.455	94.704			
Malların gıda güvenliği ve izlenebilirliğinin sağlanmasına uygun mekanizmalar bulunmamakta	0.297	2.123	96.827			
Hale gelen ve halden çıkan mallarda standardizasyon uygulamaları bulunmalı	0.194	1.384	98.211			
Üreticilerin, mallarını pazarlama imkânları yetersiz	0.138	0.988	99.198			
Komisyoncular fiyat belirlemede etkin rol oynar	0.112	0.802	100.000			

4. Sonuç ve Öneriler

Tokat ili Merkez ilçede toptancı halindeki komisyoncuların Yeni Hal Yasası hakkındaki görüşlerinin incelendiği bu çalışma sonucunda, bazı komisyoncuların Yeni Hal Yasası hakkında çok az bilgiye sahip oldukları, bazılarının ise yeni yasadaki haberdar olmadıkları belirlenmiştir. Komisyoncuların çoğunluğu, toptancı halinin belediye tarafından yönetilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Toptancı halinin denetlenmesinin çok yetersiz olduğu belirtilmiş olup bu konuda varsa eksiklikler giderilmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

Komisyoncuların bir kısmı Yeni Hal Yasası'nı olumlu, bir kısmı ise olumsuz bulmaktadır. Bunda, kişilerin yasa hakkında

tam bir bilgiye sahip olmamaları da etkilidir. Bu nedenle, Yasa hakkında ilgililer tarafından bilgilendirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Komisyoncuların; toptancı hali dışında mal satışına izin verilmemesi, Toptancı Hal Konseyinin oluşturulması, satış yerlerinin belirli bir kısmının üretici örgütlerine ayrılması, Hal Kayıt Sistemi'nin kurulması, Hal Hakem Heyetlerinin yeniden aktif hale gelmesi gibi birçok düşünceyi destekledikleri tespit edilmiştir.

Yeni hal yapısı içerisinde komisyoncular ile birlikte üreticiler daha aktif bir rol alacaklardır. Dolayısıyla, yeni durumun gerek komisyoncular ve gerekse üreticiler tarafından çok iyi algılanması gerekmektedir.

Çizelge 3. Hal Esnafının Yeni Hal Yasasında Yer Alan Maddeler Hakkındaki Düşünceleri (Rotasyon Matrisi)

	FAKTÖRLER			
	Kurumsal Uygulamalar	Örgütlenme	Yeniden Yapılanma	Kayıt Sistemi
Hal rüsumunun paylaşımında üretim bölgesi belediyeleri ile tüketim bölgesi belediyeleri arasındaki dengesizlik hal rüsumunun iki belediye arasında eşit dağıtımıyla giderilmelidir	0.742	0.149	-0.082	-0.001
Toptancı hali kurma faaliyetleri disiplin altına alınmalıdır	0.632	-0.186	0.394	0.240
Rüsum ve komisyon oranları ticareti zorlaştıracak ve kayıt dışılığı arttıracak düzeyde bulunmaktadır	0.735	-0.039	0.370	0.030
Toptancı hallerinde Müzayede, depolama, tasnifleme ve ambalajlama tesisleri ile laboratuvarlar kurulmalıdır	0.774	0.049	0.040	0.146
Malların gıda güvenliği ve izlenebilirliğinin sağlanmasına imkân veren mekanizmalar bulunmamaktadır	0.750	0.071	-0.176	0.108
Hale gelen ve halden çıkan mallarda standardizasyon uygulamaları bulunmalıdır	0.808	0.156	-0.006	-0.072
Üreticilerin, mallarını pazarlama imkânları yetersizdir	0.626	0.085	0.492	-0.244
Komisyoncular fiyat belirlemede etkin rol oynar	0.588	0.265	0.244	0.265
Bakanlar Kurulunun, değişen piyasa şartlarına göre rüsum oranlarını değiştirebilmelidir	0.097	0.643	0.352	0.277
Toptancı hallerindeki işyerleri ile semt pazarlarındaki satış yerlerinin en az %10'u üretici/üretici örgütlerine ayrılmalıdır	0.023	0.929	0.080	0.015
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı özellikle üretici haklarının korunması amacıyla alım satım işlemlerini düzenleyen sözleşmelerde bulunması gerekli asgarî şartları belirleyebilmelidir	0.199	0.837	0.030	-0.035
Toptancı haline bildirimde bulunmak kaydıyla toptancı hali dışında da toptan mal alınıp satılabilmelidir	0.008	0.078	0.715	0.055
Toptancı hali konseyinin oluşturulup konseye temsilci verecek olan kamu kurumları, üretici ve tüketici örgütleri ile sivil toplum ve meslek kuruluşları arasında uygulamaya yönelik işbirliği sağlanmalıdır	0.010	0.447	0.631	0.014
Hal Kayıt Sistemi kurulmalıdır	0.130	0.089	0.037	0.939
Kaiser-Meyer-Olkin: 0.663				
Bartlett's Test Sig.: 0.000				

Kaynaklar

- Akgül, A. ve Çevik, O., 2005. İstatistiksel Analiz Teknikleri, Emek Ofset Ltd. Şti2. Baskı, Ankara.
- Albayrak, M., 2008. Bahçe Ürünleri Pazarlama Sürecine Üretici Birliklerinin Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. Bahçe Ürünlerinde IV. Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 08-11 Ekim, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Antalya, 119-128.
- Anonim, 2007. Resmi Gazete (23.05.2007 tarih 26530 sayılı)
- Anonim, 2011a. Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr (13.04.2011).
- Anonim, 2011b. 2010 Yılı İtibariyle Toptancı Halleri Listesi. http://www.icticaret.gov.tr. (20.04.2011)
- Bayuk, M.N., 2000. Türkiye'de Yaş Meyve-Sebze Ticareti ve Toptancı Hallerinin İşleyişi (Trabzon Toptancı Hali Örneği). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Canik, F. ve Alparslan, Y., 2010. Türkiye'de Yaş Meyve ve Sebze Pazarlaması ve Toptancı Haller. TEAE-Bakış, Sayı:11, Nüsha:2, Aralık, Ankara.
- Civelek, O., 2011. Tokat İli Merkez İlçede Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Halinin Yapısı, Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

- Çetin, B., 2009. Yeni Perakendecilik Sisteminde Toptancı Hallerinin İzlemesi Gereken Stratejileri. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:2009-44, İstanbul.
- Gül, A., 1995. Sulamanın GAP Alanında Tarım Sektöründe Üretim Yapısı, Girdi Kullanımı, Verimlilik ve İşletme Gelirleri Üzerine Etkileri. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Gündüz, O., Göktolga, Z. G., Esengün, K. ve Akay, M., 2005. Yaş Sebze Meyve Pazarlamasında Toptancı Hallerinin Rolü: Tokat İli Örneği. III. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 06-09 Eylül, Hatay, 390-398.
- Güneş, T., 1990. Türkiye’de Tarım Ürünlerinin Pazarlanması, Standardizasyonu, Sorunları ve Çözüm Yolları. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Bildiri Kitabı, Ankara, 625-638.
- Kankaya, A., 2008. Meyve Üretimde Yeni Yaklaşımlar Gerekliyor. Türkiye Sebze ve Meyve Komisyoncuları Federasyonu (TUSEMKOM) Dergisi, 10: 30-31.
- Karayannakis, G., 1992. Wholesaling in Great Britain. Wye College Uni. of London. (unpublished seminar), England, p:39.
- Kurtuluş, K., 1998. Pazarlama Araştırmaları. Avcıol Basım Yayın, Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul.
- Ness, M., 2002. Multivariate Techniques in Market Research. Course of Agro-Food Marketing, 2001-2002, Zaragoza, Spain.
- Özsu, B., 2005. Toptancı Halleri Sektör Analizi. İTO AB ve Uluslararası İşbirliği Şubesi, <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/Dokuman/15.98.pd>
- Shepherd, A.W., 2004. Wholesale Markets in The Era of Supermarkets and Hypermarkets- Developments in Central and Eastern Europe, FAO, Rome.
- Vural, H., 2006. Yaş Meyve ve Sebze Pazarlaması ve Toptancı Halleri. Tarım Mühendisliği Dergisi, 78-79: 97-99.
- Yılmaz, S., 2008. AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye’de Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hallerinin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Antalya İli Toptancı Hali Örneği. Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını, Yayın No:169, Ankara.
- Yurdakul, O., 1974. Adana İli Koyun Besiciliği Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.